

PATAKY ADRIENN

Lipták Ildikó: Nyári nyomozás

Csimota, 2017

PATAKY ADRIENN (1986) Budapest

A kiskamaszoknak ajánlott *Nyári nyomozás* Lipták Ildikó első könyve. A háromgyerekes színész-drámatanár az 1992-től működő Kerekasztal Színházi Nevelési Központ alapító pedagógusa, a műhely jelmondata: „A színház kereteiből kilépve, kilépett a kereteiből.” Keretből lépett ki elének Lipták Ildikó is, amikor írásait alig két éve elküldte az irodalmi portáloknak és folyóiratoknak, s egyik első novelláját (*Születésnap*) épp a Kortárs Online közölte 2015-ben. A szöveg nem gyerekeknek, de gyerekekről szól, különös nézőpontból: az elbeszélő nem érhet meg a tizennegyedik születésnapját, mert behalt súlyos betegségébe – ezt a traumát próbálta a szerző elbeszélhetővé tenni egy kamasz gondolatain és nyelvén keresztül. A *Nyári nyomozás* középpontjában nem áll ilyen mély tragédia, inkább könnyed, szünidei olvasmány, de életszerű problémákkal foglalkozik, s van tétje.

Egy drámapedagógus csaknem annyi traumával találkozik munkája során, mint egy pszichológus, ráadásul olyan munkakörben, mint Lipták Ildikóé, a traumák gyerekekhez és fiatal felnőttekhez kötődnek. A drámapedagógia segíti a feldolgozást, legfőbb eszköze az aktív bevonódás (cselekvés) elérése, s azon keresztül fejlődés-lélektani, emocionális, szociális képességek és ismeretek fejlesztése. A drámán, vagyis a cselekvésen (a *dráma* az ógörög 'cselekedni' szóból ered) keresztül segíti elő az életesemények megértését és megoldását.

A szerzőben az évtizedek során – szakmájából adódóan – rengeteg történet, gondolat, érzés halmozódhatott fel, ezeket, saját életének eseményei és fantáziája mellett, mintha beleöntötte volna egy kaleidoszkópba, amelyet megrázva egyedi, mégis mélyen ismerős mintázatok rajzolódnak ki. Ezek persze mit sem érnének, ha nem volna hozzájuk egy karakán, pontos, tömör nyelvezet és tudatos építkezés. Színész-drámatanárként Lipták Ildikó éveken át gyakorolta, hogyan, honnan lehet egy történetet elmesélni, egy problémát vagy élethelyzetet, életszakaszt bemutatni. Amennyire demokratikus és nyitott a drámapedagógia s a színházi nevelés, éppannyira zárt is tervszerűsége és személyiségfejlesztő, problémamegoldó fókuszja miatt, ám ez a finoman terelő struktúra – jó esetben – a részt vevő gyerek számá-

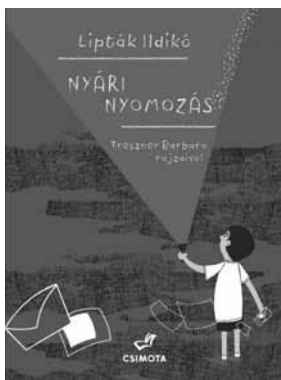
ra észrevétlen. A dráma módszertani jellemzője, hogy eltávolít: fiktív világban, szerepek segítségével, szabadon, tehát biztonságos keretek között értelmezi (újra) az egyes élethelyzeteket, meghagyva a kérdés lehetőségét s az egyéni válaszok kialakításának módját. A legfőbb cél a változás előidézése: a viselkedés, az attitűdök megváltozása – ahogy egy jó könyv célja is valami hasonló. Tehát nagyon közel áll az irodalomhoz, főként azokhoz a nyitott művekhez, amelyek üres helyeket tartalmaznak, hogy a befogadó egyéni gondolataival tölthesse meg őket, s saját maga alakíthassa a történetet, akár a befejezést is. Bár Wolfgang Iser szerint minden szöveg alapvető kommunikációs feltétele, hogy tartalmazzon üres helyeket, s Umberto Eco (a *Nyitott mű* szerzője) is úgy véli, hogy „a nyitottság mint a művészi üzenet alapvető többértelműsége minden kor minden műalkotásának sajátossága”. Üres helyek, nyitott lehetőségek nélkül nem lenne tere a befogadónak a rendszerben, képtelen lenne bevonódni a képzelőerő, az elvonatkoztatás és a hipotézisalkotás. A *Nyári nyomozás* nem rág mindent olvasója szájába, a homályos, nem kifejtett részek tetszés szerint megtölthetők az olvasó érzelmeivel, adaptálhatók saját élethelyzetére, hiszen a vázolt családi-baráti kapcsolatok rendkívül tipikusak, sematikusak, mégis körülöleli őket egyfajta titokzatosság azáltal, hogy a problémákra csak utalás történik, nincsenek kimondva. Ilyen például a történetbeli szülők kapcsolatának problémája, ami a legkisebb gyerek szemszögéből is igen erőteljesen érzékelt, de nem egészen értett („anyuék nem voltak túl jól az elmúlt hónapokban. Mármost egymással. Akkoriban azt gondoltam, talán el is fognak válni. Ráadásul nagyon hirtelen jött az egész.”), vagy az édesanya kijelentése egy távoli rokon halála kapcsán („Elég kényelmetlen nekem, hogy nem szerettem Dezső bácsit. [...] Higgyétek el, nem örülök a halálának [...] azt viszont nem szeretném, ha a rokonai azt látnák, hogy a gyerekeim itt röhögcsélnek.”), majd ennek okára (miszerint ha nem szeretete a rokont, mégis mért sírt a temetőben) adott terelő reakciója: „Képzeljétek, amikor kislány voltam, idejártunk fürödni a barátnőimmel.” Ez a mondat egy kiskamaszban talán nem feltétlen indít el a régmúlt-ra irányuló gondolatokat, a választalanság mégis

nyitva hagy egy utat, ami az (érett) olvasót arra készíti, hogy a terelő választ mégiscsak összekösse az idősebb férfi rokonnal és az iránta érzett ellenszennel. Egy drámafoglalkozást akár innen is el lehetne indítani, a regényt alapul véve.

A *Nyári nyomozás* nyelvezete irodalmi, erős felütéssel indul: „Egyáltalán nem vagyok oda az iskoláért, de most úgy szakadt rám a nyári szünet, mint egy súlyos fekete függöny” – szól az első mondat. Az olvasó ezzel in medias res bevonódik, nemcsak a történetbe, de annak hangulatába, az elbeszélő-főszereplő által érzékelt nyomasztó légkörbe is, ennek a kifejezőmódnak azonban megvannak a hátulütői is. A hasonló mondatok miatt azt érezheti az olvasó: nem eléggé életszerű, hogy egy tizenegy éves fiú olyan mondatokat és kifejezéseket használ, amelyeket a szájába adtak. Nem mindig válik el egymástól élesen stilisztikailag Bálint, a szülők és mások hangja, ugyanakkor érzékelhető az erre való törekvés, más esetekben a gyereknyelv naiv, játékos és számon kérő, duzzogó hangja szólal meg általa, egészen autentikus módon.

Ahogy a mondatok, úgy a könyv szerkezete is kellőképp konstruált, talán néha túlzottan is (a kötet két, korábban már megjelent, önálló novellából bomlott ki regénnyé, a szerző egyik fiának javaslatára): az olvasó úgy érezheti, visszatartják tőle az információt, mert az egyes epizódok végén a narrátor rendszeresen megelőlegez valamit, amit majd csak az újabban fejt ki. Ez a szerkesztésmód alkalmat ad arra, hogy akár két hétig is eltartson egy kiskamasz érdeklődése, hiszen a tizenhárom fejezetet beoszthatja magának: minden napra egyet. Ugyanakkor a nagyobbak egy-két nap alatt is a végére érhetnek ennek a szövegnek, hiszen az egész csupán hetven oldal illusztrációkkal együtt, s – épp szerkezetéből adódóan – olvastatja magát.

A Csimota kiadványát Treszner Barbara grafikai díszítik, a borító és a belívek is a narancspiros és a kékeslila színekkel dolgoznak, a feketén és a fehérén kívül. A két színről a kék-piros postairón vagy a kék tinta és piros javító kombinációja miatt az iskola juthat eszünkbe; a fiatal grafikus mégis azt vallotta, azért ezeket választotta, mert már az olvasáskor úgy érezte, ezek a kötet domináns színei: a narancspiros a nyaré, a kék pedig a kisfiúé, aki a történet főszereplője. A képek a szövegben történetek leképezői, nem ábrázolnak mindent, de néhány oldalanként felbukkannak, hangulatossá és játékosabbá téve az olvasást.

A tizenegy éves Bálint családja legfiatalabb tagjaként folyton úgy érzi, nem veszik őt komolyan: titkolóznak előtte, nem vehet részt a nagyok játékában, nem utazhat egyedül stb. Olykor légből kapott indokokat képzel mások viselkedése mögé, például az egyik szokásos gyerekkori komplexust: hogy őt valójában örökbe fogadták, szülei csak nevelőszülők, testvérei mostohák. Miután elkezd ebben hinni, mindent jelnek tekint, amit csak lehet, s nem is gondolná utólag a szülők, hogy az egész képzelgést a báty gúnyos tréfája indította el, amikor a nyári táborban „azt mondta első nap a többieknek, hogy nem is vagyok a testvérük, hanem úgy kerültem a családba, hogy anyu a turkálóban vett, amikor kicsi voltam. Ők persze vissza akartak vinni, hogy kicseréljenek egy plüssmacira, de a boltos nem ment bele az üzletbe, örült, hogy végre túladott rajtam.”

A szöveg egyes szám első személyben íródott, a belső fokalizáció révén a narrátor és a szereplő gyakran egybefolyik, így olykor az lehet az érzésünk, hogy naplót olvasunk. Időnként ugyan párbeszédet is tartalmaz a kötet, de sokkal inkább dominálnak az intim, monológszerű részek – a szerző szerint monológ formájában jól kidolgozhatók az identitást és az egzisztenciát érintő kérdések. Lipták Ildikó mégsem a naplóregény műfaját választotta, bár a *Nyári nyomozás* szerinte olyan magányos történet, amelyben a főszereplő fiú folyton rágódik, filozofál mindenben. A gondolatok, érzések, lelki történések kifejezése ugyan naplószerű: a belső hang állandóan reflektál a zajló eseményekre, de a kötet ettől a módszertől időnként el-eltér a dialogicitás felé, s a kettő váltogatása révén nem válik unalmassá a beszédmód.

A *Nyári nyomozás* fő tárgya, címe szerint, a felderítés, a titkok és elhallgatások leleplezése – mire a könyv végére jutunk, kiderül, hogy ezek a titkok valójában a gyermeki lélek sajátos gondolatai, így a leleplezés leginkább a gyerek fantáziájában létező dolgok tisztázását, s ezáltal az olvasó önmegismerését jelenti. A kötet témái nem tűnnek hűsbavágóknak, mégis meghatározóak, az ifjúsági regény akár első könyvnek is alkalmas lehet. Megjelenik benne a nyolc-tíz év körüli kiskamaszok átlagélete: küzdelmeik, identitásválságaik, komplexusaik, konfliktusaik és a változások feldolgozásának nehézsége. Így kiemelhető például az idősebb testvérekkel való viszony, a gyerek-szülő kapcsolat, az önértékelési zavarok, a szülők házasságának megromlása vagy olyan új dolgok megtapasztalása,

mint a költözés, a temetés, az (egyedül) utazás, a táborozás, az iskolaváltás stb. Az ifjúsági regény tehát – a műfaj más darabjaihoz hasonlóan – a mindennapi történekek feldolgozása, az identitás kialakítása és a beilleszkedés körül forog.

2016 az ifjúsági regények éve volt Magyarországon, ekkor jelent meg a hasonló korosztálynak szóló *Az osztály vesztese* (Wéber Anikó) vagy az *Egy majdnem normális család* 1. és 2. (Molnár T. Eszter), a *Nincsenapám, seanyám* (Szabó Borbála), illetve az érzékeny problémákat feszegető *Szabadlábbon* (Mészöly Ágnes) és *Fekete normalitás* (Fehér Miklós). 2017-ben a gyerek- vagy ifjúsági regények szerzőjeként már ismert Kertész Erzsi, Berg Judit és Kemény Zsófi jelentkeztek új könyvekkel, s megjelent például néhány, a recenzió tárgyához hasonló tematikájú munka is: *Nyár, nagy, net* (Igaz Dóra), *Buda és Vince – Imádom a nyarat!* (Baár Tünde) vagy *Elvesztett csillagok – Egy kalandos egri nyár* (Bíró Szabolcs). A szépirodalom népszerűsítése terén fordulópontnak nevezhető a 2016-os *Jelen! Kortárs ifjúsági novellák* antológia és a 2017-es *Szívlapát. Kortárs versek*, bár ezek valamivel idősebbeket céloznak meg, mint a *Nyári nyomozás* olvasói. A gyerek-könyvek és a felnőtteknek szólók közötti piaci rés, ami néhány évvel ezelőtt még létezett, immár megszűnni látszik, s ebben nagy szerepe volt a Csimota Kiadó mellett a Mórának, a Tilos az Á Könyveknek, a Kolibrinek, a Cicerónak, a Manó Könyveknek, a Babilon Kiadónak, a Forum Könyvkiadónak és persze a Pozsonyi Pagonynak. Elmondható tehát, hogy 2016-ban és 2017-ben izgalmas, újszerű és igényes, a jelen problémáira koncentráló, s ezeket mai nyelvezeten, mai közegbe ágyazó könyvekkel képviselte magát a magyar ifjúsági regény, ami ma már ko-

rántsem csak annyit jelent, mint az egykori csíkos és pöttös könyvek világában. Aki többet akar tudni a kortárs gyerek- és ifjúsági irodalomról, az ma már nemcsak mesterszakra járhat, de kezébe veheti a szintén 2017-ben megjelent *Mesebeszéd. A gyerek- és ifjúsági irodalom kézikönyve* című, a Hansági Ágnes, Hermann Zoltán, Mészáros Márton és Szerkes Nikoletta által szerkesztett, csaknem ötszáz oldalas szakkönyvet is, amelynek tanulmányai tájékoztató pontként, útmutatóként szolgálnak, s praktikus tanácsokkal is ellátnak olvasójukat.

A *Nyári nyomozás* abban emelkedik ki a fentiek közül, hogy szerzője időről időre felnőtt olvasóit is meglepi azzal a nagyfokú tudatossággal és pedagógiai tapasztalatával, amellyel történetének szálait egymásba fonja, amellyel óvatosan kalibrál a hatalmas információmennyiségből épp annyit, amennyire szükség van, se többet, se kevesebbet. Illetve azzal, ahogyan jellemzi a figurákat, és belehelyezi őket a szerepükbe, sok mindent megtud róluk az olvasó, ami által a fantáziájában felépíthetők, de mégsem annyira egyediek, hogy ne lehetne mindenkinek épp egy-egy hasonló, hús-vér ismerőse.

A könyv utolsó, tizenharmadik fejezete, „amelyben szinte be is fejeződik a történet, bár lehet, hogy csak most kezdődik el”, pozitívan zárul, az egyén a közösség részévé válik, akklimatizálódik, elvegyül a csapatjátékosok között a fociban. Habár a kötet sok helyütt nyitott, s lehetőséget ad a továbbgondolásra, az egyéni utakra, az utolsó fejezettel kerekké válik és lezárul. Azt sugallja, hogy ezzel egyúttal Bálint egy életszakasza is véget ér, problémái megoldódnak, illetve megváltoznak, új szerepbe és helyzetekbe léphet. A folytatás nyitott, bármi lehet még belőle.

GAJDÓ TAMÁS

Tóth László:

...nagy haszna a Teátromnak

Gondolat, 2016

Tóth Lászlót nemcsak költőként, íróként, kritikusként, irodalom- és művelődéstörténészként tartjuk számon, hanem színháztörténet-íróként is. Forgatjuk a komáromi színház történetét feldolgozó, „...miként hajdan az apostolok” és *Déryné nyomában* címmel 1997-ben és 1998-ban Dunaszerdahelyen kiadott műveit, nagyra becsl-

jük bibliográfiai tevékenységét, felhasználjuk megbízható adatait, idézzük megállapításait. Tudjuk róla, hogy kizárólag a mai Szlovákia magyar színházi múltja érdekli, s mélyrehatóan feltárta Komárom és Pozsony 1918 előtti színházi életét, számba vette a kisebbségi magyar nyelvű színházi élet elmúlt évszázadának eseményeit, s hogy

ebben a témában felbecsülhetetlen értékű munkát végzett.

Nála szerencsésebb kutatók olyan művészek pályaképét rajzolhatják meg, akik a tétova kezdetektől eljutottak az egyedüli fokmérőnek tekintett sikerekig; és olyan intézmények történetével foglalkozhatnak, amelyek bemutatása számot tarthat a nagyközönség érdeklődésére is. Ha a színházi jelenség nem illeszkedik a kor fő áramába, s a publikumot nem hozzák lázba a

premierek, ha a színházigazgatók állandó pénztelenséggel küzdenek, az állam pedig adminisztratív eszközökkel avatkozik be a szabad versenyen nyugvó színházi életbe, felmerül a kérdés: miért vesztetget szót a színháztörténet-írás a kudarcokra.

Tóth Lászlót szerencsére nem érdeklé ez a vélekedés, és konok kitartással vizsgálja, hogy a két regionális központban, Pozsonyban és Komáromban mi jellemezte a magyar nyelvű színjátszás évszázadait. Legújabb, *...nagy haszna a Teátrumnak. Régi és új színháztörténeti dolgozatok Komárom és Pozsony múltjához* című kötetében ennek az évtizedes kutatómunkának legjelentősebb eredményeit adja közre. A könyv előszavában a szerző megindokolja, miért érezte kötelességének – a (cseh)szlovákiai magyar politika-, társadalom-, népesség- és művelődés-, valamint művészettörténeti kutatások szűkösségének ellenére –, hogy hozzájáruljon a „mai Szlovákia, vagyis a volt Felföld” színháztörténetének feldolgozásához. Kiemeli, hogy a „magyarországi, illetve a magyar nyelvű színjátszás történetének igen fontos szakaszai, fejezetei esnek az 1918–1919-ben a történeti Magyarországtól elszakított területekre (így a mai Szlovákiához tartozókra is), a magyar nyelvű iskolai színjátszás kezdeteitől a vándorszínészet kialakulásán keresztül egészen az 1918–1919-es főhatalomváltásig”...

Különös érdekessége Tóth László munkájának, hogy az elszórtan megjelent művek kötetbe rendezve, egymással dialogizálva, új összefüggésekkel lepik meg az olvasókat, s az apró, addig egymástól elszigetelt, epizódoknak tűnő események az új szövegkörnyezetben más megvilágításba kerülnek. Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy az írásokból izgalmas, fordulatos olvasmány formálódott, amiben része lehet a szerző írói, szerkesztői múltjának. Nem pusztán az adatokra, a nevekre, a bemutatók dátumára figyelünk, élvezettel olvassuk a nagyszerű stílusban megírt történeteket, fel-felsőhajtunk, amikor arról van szó, hogy újból meg kellene vetnie a lábát a magyar színtársulatnak Pozsonyban

vagy Komáromban. Elgondolkodtató, hogy a magyar művészek a 19. század elejétől szinte napjainkig mindig fennkölt érvekkel indokolták a színjátszás szükségességét, elnézést kértek, hogy játéuk még nem tökéletes; a közönség látszólag elfogadta az érveket, valójában pedig azt várta, hogy fordulatos cselekményű, szórakoztató műveket lásson kiváló művészek összecsiszolt előadásában. Hogyan írta 1844 szeptemberében *Levél egy színész*

barátomhoz című versében Petőfi Sándor? „Kenyért keresni színészek leszünk, / Nem a művészet szent szerelmiből, / S haladni nincsen semmi ösztönünk. / »Pártolj, közönség, és majd haladunk,« / Mond a színész: és az meg így felel: / »Haladjatok, majd aztán pártolunk;« / És végre mind a kettő elmarad.”

Akadnak azonban felemelő epizódok is a vidéki színjátszás történetében. Tóth László részletesen elbeszéli Komárom színháztörténetének alig ismert időszakát: 1849 nyarán Pázmán Mihály társulatának az volt a feladata, hogy a szabadságharc végnapjaiban hozzájáruljon „a jó hangulat fenntartásához” a városban. Ennek időszere, érdekes darabok előadásával igyekezett eleget tenni. Az ostromállapot kihirdetése után, 1849. július 15-én került színre Futó János komáromi honvéd tüzér *Budavár visszavétele az osztrákoktól* című történeti színműve. Szinnyei József naplójából kiderül, hogy a színi direktor „önkénteskedett a szerzővel szemben, nem lévén elegendő személyzete, és a darabban előfordulandó ágyúzások és fegyverropogások jelen körülmények közt eltiltattak, azért az első és az ötödik felvonást kihagyta”.

Tóth László több olyan színházi jelenségre is fényt derített, amelyekre eddig a magyar színháztörténet-írás egyáltalán nem figyelt fel. A 19. és 20. század fordulóján Pozsonyban állandó vita zajlott arról, hogy a magyar vagy a német együttes tartson-e előadásokat az őszi és téli évadban, amikor jóval többen látogatták a bemutatókat. Relle Iván színházigazgató úgy akart úrrá lenni ezen a nehézségen, hogy magyar és német társulatot szervezett, és két nyelvű évaddal próbálkozott – nem sok sikerrel. De az a megdöbbentő tény is kiderül Tóth László összefoglalásából, hogy az impériumváltáskor a gazdag tradíció ellenére milyen gyorsan sikerült Pozsonyban a magyar színjátszást leépíteni. A szerző még arra is ügyelt, hogy ne egyoldalúan mutassa be ezt a folyamatot – átnézte a szlovák lapokban megjelent írásokat, s ismertette a szlovák kutatók álláspontját.

A kötet dolgozatait Komárom és Pozsony színházi életét összefoglaló értekezésként is olvashatjuk. Ám amíg Komáromban a második világháború után, 1953-ban újra megindult a magyar színháztudomány, Pozsony kulturális élete másfél évszázad alatt teljesen megváltozott. A szerző rámutat, hogy „Pozsonyban – s ez tágabb összefüggésben is ritka – fél évszázad alatt kétszer is nagyszabású nyelv- és kultúraváltás zajlott le”. A folyamat eredményeképpen az 1930-as években teljesen megszűnt a ma-

gyar színháztudomány. Tóth László jóvoltából szerencsére nem nyomtalanul tűnt el. Bízunk benne, hogy a napjainkig tovább élő komáromi színháztudomány krónikájának megírására is sor kerül Tóth László újabb műveiben, s nagyszerű kutatómunkája folytatásaként értő elemzésekkel járul hozzá a félmúlt színházi eseményeinek feldolgozásához, hiszen – mint maga írja – „Komáromnak mint színházi városnak az utóbbi közel fél évszázadban a magyar színháztudomány fontos terepei között a helye”.

BAKONYI ISTVÁN

Sebők Melinda: Modern értékörzők

Felsőmagyarország, 2017

Sebők Melinda a fiatalabb irodalomtörténész-nemzedék egyik legtehetségesebb tagja. Eddigi kötetében jórészt a Nyugat szellemiségével foglalkozott, s ezen belül alapvető részletességgel a hajdan Székesfehérváron élt és alkotott György Oszkár életművével, egyik kötete címét kölcsönvéve: *A Nyugat árnyékában*. Róla szól az *In memoriam György Oszkár* is, valamint önálló kötetben vizsgálta Rónay György és Pilinszky János tájköltészetét. Részt vesz továbbá a Sipos Lajos vezette Babits-kutatócsoportban, a költő életművének kritikai kiadásában.

A *Modern értékörzők* a negyedik önálló kötete. Szerves folytatása a korábbiaknak, ám táguló körökkel. Hiszen a *Babits Mihály párbeszédei* című első fejezet után a második, a *Modern magyar irodalom* az imént jelzett szellemiség mellett szól más irányokról is: Nagy Lászlóról, Fodor Andrásról, Csoóri Sándorról vagy Takács Imréről. A záró fejezet kritikái is erről az összetettségről tanúskodnak. S ennek az összetettségnek az a lényege, hogy Sebők Melinda számára mindig az értékközpontúság az elsődleges, szemben azokkal, akik főleg kánonokban gondolkodnak. Mindeközben tapasztalhatjuk a tudományos stílus precizitását, a szakszerűséget, a kutatói tisztességet, a toleranciát.

S közben valóban Babits a folyton visszatérő alkotó. Elemzésekben, összehasonlító jellegű írásokban, levelek közlésében, esztétikai értékelésekben. Fontos az is, hogy olvashatunk a világirodalmi hatásokról, legyen szó a francia szimbolistákról vagy éppen Poe-ról, Longfellow-ról és Whitmanról. Ez természetes, hiszen jól ismert a poeta doctus ki-

vételes műveltsége, világirodalmi tájékozottsága is.

Az is sajátossága Sebők Melinda írásainak, hogy az esztétikum mellett megjelennek az életrajzi adatok is, ám sosem eltűnözve, hanem úgy, hogy azok szorosan összefüggenek az irodalmi dolgokkal. Egyben érdekes adalékokat szolgáltat általuk az adott pályaképhez vagy a kortársakhoz fűződő viszonyok leírásához. Persze mivel önállóan létező tanulmányok kötetbe szerkesztése történt meg, így óhatatlanul is találkozunk ismétlődésekkel, már másutt megírt adatokkal, értékítélettel. Ez nem baj, hiszen az ilyen jellegű kötetekben mindez elkerülhetetlen. Izgalmasak azok a részletek is, amelyek az avantgárd vagy a népiség összefüggéseire mutatnak rá, legfőképpen az úgynevezett bartóki modell megidézésekor.

A már említett levélközlések sora is maradandó értéket jelent. Köztudott, hogy a levelezés az elmúlt századokban különös jelentőséggel bírt, és általa lehetett teljes képünk egy adott korszak irodalmi életéről. Ma már persze az elektronizált világban más a helyzet, de a Sebők Melinda által tárgyalt időben a hagyományos levelezés még virágkorát élte. Egy-egy levélközlés szervesen épül be a fő gondolatmenetbe, és fontos életrajzi vagy művészi adalékokat szolgáltat. Van ilyen részlet többek között az Illyés Gyula pályakezdését taglaló írásban is, miközben pontos eligazítást kapunk a fiatal költő értékeiről. Egy szép mondat innen: „Lírája az otthonról hozott emlékekbe, hagyományokba kapaszkodó, visszahúzó ágaival kapcsolódik be a magyar irodalom új áramkörébe.” Itt jegyzem meg, hogy Sebők

Melinda úgy ír tanulmányt vagy kritikát, hogy közben nem feledkezik meg a közérthetőségről és a művés prózastílusról sem. Ez fontos érték az irodalomtörténet világában is.

Mint ahogy az sem mellékes, hogy a regionalitás és az egyetemesség is eszményien megfér egymás mellett az ilyesfajta közelítésben. Föltárja a helyi értékeket éppúgy, mint az általánosakat. Jó példa erre a mai Vár című folyóirat elődjének, a harmincas évek végén szintén Székesfehérvárott rövid ideig élt Várnak a méltatása. Ama hajdani lapban a magyar irodalom kiválóságai jelentek meg, hogy csak Weöres Sándor, Illyés Gyula vagy Jankovich Ferenc nevét említsük. Itt, a kötetben olvasható Jankovich írása Babitsról, aki egyébként korábban Vörösmartyról tartott előadást abban a városban, amelyben a *Szózat* költője diákoskodott a 19. század elején. És fontos dolgokat tudunk meg Weöres pályakezdéséről is, a született tehetség, a csodagyerek korai értékeiről. Vagy éppen olvashatunk Radnóti Miklós korai próbálkozásairól, arról, hogy milyen erősen küzdött az elismertségért. Erről több levél is tanúskodik. Őt Babits az első időkben nem látta tehetségesnek, bár időnként közzölték verseit a Nyugatban, aztán amikor visszatért az antikvitáshoz, akkor már jött az elismerés. Szép elemzést olvashatunk Babits hitéről, da valódi kuriózum az az írás is, amely Kós Károly és Babits kapcsolatát elemzi. Ők egyébként személyesen nem találkoztak, de Sebők Melinda írá-

sából egyértelműen kiderül, hogy szellemi útjuk rokonságot mutatott.

A kutatói panoráma aztán a második fejezetben tárul elénk igazán, a sokszínűség és az értékelvűség gazdagságában. Persze itt is jelentős a babitsi hagyomány továbbélésének hangoztatása, például Rónay György lírájának finom elemzésekor, miközben tömör pályaképet is kapunk erről a keresztény szellemiségű költőről. Egy jellegzetes mondat innen: „Rónay György kései lírája az élet őszéről szóló, balsejtelmet sugalló élménylírát, de az élettől búcsúzó művészegyéniség számadása is.” Ugyancsak kitűnő Pilinszky János *Négysorosának* értelmezése, a „késő modernség lírikusának” modern értékörzöként bemutatása. Láthatjuk tehát, hogy főként olyan szerzők a kötet szereplői, akik a transzcendens távlatokat célozzák meg a kereszténység körein belül. Hit, metafizika, öröklét – fontos fogalmak ezek itt. Azt is láttatja a szerző, hogy ez a hagyomány tovább él a hetvenes években is. S a további szellemi tágitások eredményezik, hogy Sebők Melinda érvényesen szól a nemzeti sorskérdések költőiről, a már jelzett bartóki modell „zászlóvivőiről”, az új népi líra kitűnő szerzőiről is. Az meg ugyancsak az értékelvűség bizonyítéka, hogy egyaránt szól Csoóri Sándor és Konrád György *irodalmi* értékeiről! Mint ahogy abban is eltér számos kortársától, hogy a nagy ívű tanulmányok mellett fontosnak tartja a kritika és a recenzió műfaját is.

BAÁN TIBOR (1946) Budapest

BAÁN TIBOR

Oberczián Géza: Nógrádgárdonyi napló

Magyar Napló, 2016

Az írói indulások mögött sokféle élethelyzetet átszűrte, egyénivé párolt élettapasztalat működik. Ennek megélése és megszerzése nem feltétlenül az idő függvénye, hiszen rövid idő alatt is lehet életreszóló tapasztalatokat szerezni, és hosszú idő alatt keveset. A lényeg a mű hitelessége. A legátfogóbb tapasztalata az alkotónak önmagáról van. Alany és tárgy. A biográfiai kiindulópont, a nézőpont adott. De a személyes, a belülről és kívülről egyaránt ismert életanyagnak távlatot kell adni. El kell

helyezni egyfajta társadalmi térben. És nem csak ott. A küzdelem vérre megy.

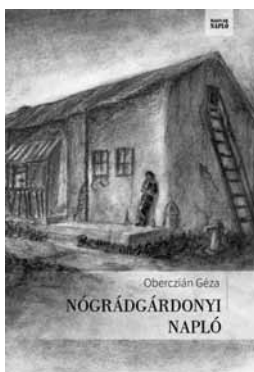
Mindez akkor is igaz, ha az olvasó az író küzdelmeiből vajmi keveset érez. Az író, ha szerencséje van, már első megszólalásakor előlegezi az alkotói pálya újdonságait. Mert minden hiteles megszólalásban van valami eredeti, felcserélhetetlen, valami olyasmi, mint az ujjlenyomat, amiről megismerszik az író.

Oberczián Géza első könyve, a *Nógrádgárdonyi napló* novellafüzér. A fülszöveg minősítése pon-

tos. A novellafüzér mint forma előhívja a regény képzetét. Ezt erősíti, hogy a főhős G., illetve a „pesti”, ahogy nógrádgárdonyi ragadványnevének hívják, a mű elején és végén is feltűnik, s így valósággal keretbe foglalja a történeteket. Az első részben (*G. története*) a személyiség mintegy önmaga eredetét, gyerekkorát, vonzalmait és választásait vizsgálja. Mi történt, hogyan történt? Epizódok és emlékek tarka szötte. Mintázat. Az egymást magyarázó élethelyzetek, mint az életút állomásai megfejtésre váró kérdések. Kikerülhet-e a kikerülhetetlen. Az egymással összefüggő novellák (*Álmodj szarvast, Rózsalugas, Tünetek, Kristálypalota, Az üldözők*) egyszerre valóságos és jelképes jelentést nyernek. Az események szükségképp visszautalnak a gyerekkor őslélményére. Vagy épp arra a vizsgálat pillanatra, mikor az anya a csalódott gyermekének azt mondja: „álmodj szarvast!”. A mondat azért fontos, mert az író természethez fűződő viszonyára utal (erdésznek készült). Tudjuk, nem lett erdész, de a természethez való viszony mint menekülés az emberi világból, majd a természet gyógyító hatalmának felismerése valóban fontos lélektani összefüggésre világít rá. Lehet-e egy jó anya mellett magányos egy gyermek? Lehet. Főleg akkor, ha ez a titok személyisége mélyrétegét alkotja. S a másik kérdés, hogyan romlik meg egy magas lánggal égő kapcsolat. G. J.-hez fűződő viszonya egyfajta oknyomozást jelent a múlt lezárt övezeteiben. Az apa halála, a bulizások, a kamaszkor, az ifjúság riadt örömei, a J.-vel való küzdelmes szerelmi viszony („J. művész volt úgy az életben, mint a munkában”) egyfajta drámai végkifejlet felé mozognak. G. minden sodródása ellenére is olyasfajta élményfelszívó képességgel rendelkezik, amely képessé teszi arra, hogy meglássa a szarvast. J. szakítása: „megfojtottál”, és évek múlva J. képei a galériában, képek a megölt szarvasokkal, mindenhol a halál, katarzis nélkül nem egyszerűen egy szerelmi viszony sorképletét kínálják, hanem az önmagát felszámoló, kiüresedő életgyakorlatról is szólnak. Azt mondják, hogy üres drámákat élünk – katarzis nélkül. A mítosz rendező elve nélkül széthull a valóság.

Hogy miképpen és miért, az már a folytatásból, a *Nógrádgárdonyi napló* képzelt falutörténeteiből derül ki. Az alcímben emlegetett „képzelt tör-

ténetek” nagyrészt tipikus élethelyzeteket sorjázhatnak, amelyekkel a magyar vidék szinte bármelyik kisebb településén találkozhatunk. Az írásközösség mozgásirányja a múltból halad a pusztuló falu jele felé. A múlt mint valami „talán igaz se volt” mítosztörődék igazi ellentéte a cselekvéshiányos betörtörődés állapotainak. A *Néma vadászat*ban szereplő dátum, 1944. december 9. fontos fogódzó a situáció megértéséhez. Majláth gróf, mielőtt kastélyát orosz haditulajdonba vehetnék, egy kis cselnek köszönhetően megmenti családját. Oberczián Géza hősei itt és máshol is minduntalan a túlélés lehetőségeit kutatják. Azt az életépítő stratégiát, amely nem nyugszik bele a kilátástalanságba. A küzdelem szinte mítikus hőse az öreg orvos (*Mély*), akit egy szülés le-

vezetése során („egyiket sem adom”) drámai küzdelmet vív a megszemélyesített Halállal. A könyv talán leglíraibb alkotása a *Réten, erdőn*. A szerelmi történet Mihály (az ácsmester) és a gyönyörű cigánylány, Veronika szerelmét festi le. A reális életmozzanatok a lírai novella felé közeledve észrevétlenül telnek meg a hősök belső világát jelképező tájleírásokkal, amelyekben az élet természetes, magától értetődő rendje érvényesül. A szépen élni eszménye ugyan felborul, mint ezt jelzi az elbeszélésben emlegetett tükör, amelyben a távozni készülő alakja folyamatosan halványodik, de a válasz minden tragikumával együtt érintetlenül hagyja az egykori összetartozás emlékét. A gyönyörű cigánylány elhagyja férjét és közös gyermeküket, mégpedig a költöző madarak gesztusával, hogy aztán az apa által felnevelt gyerek is elinduljon szerencsét próbálni.

Oberczián Géza írói műhelyének novellatípusai nem a menekülés, hanem az elmélyült megértés irányát követik. Írói eszköztárában a reális valóság, a küzdelmes életutak (*Kocsmában, Levelek, Molnár Anna*) s nem utolsósorban G. újabb feltűnése (*Nógrádgárdonyi napló*), miközben leképezik a tévesvilágtól a privatizálásig terjedő magyar valóságot, fontos tanulságokkal szolgálnak. A megidézett sorsok önmagukon túl egy tágabb történelmi, társadalmi játékteret is kijelölnek. A végeredmény egy olyan rétegezett, időváltásokkal dolgozó, nem utolsósorban a tudat asszociációs ugrásait is kifejező próza, amely a mítosz nézőpontját felhasználva (utalok itt a szarvasmotívum felbukkanásaira) a rend eszményét keresi a világban.